

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.1\(59\).41-46](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.1(59).41-46)
 УДК 332.13:338.32

Петрецький І.І.

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтовано необхідність інтенсифікації розвитку сільських територій в Україні. Визначено основні проблеми функціонування сільських територій, які потребують першочергового вирішення. Визначено роль та місце реформи децентралізації влади у розвитку сільських територій. Виявлено управлінський, соціально-економічний, ресурсно-виробничий та інноваційно-інвестиційний потенціал розвитку сільських територій, що відкривається у ході децентралізації. Підкреслено значення інноваційно-ресурсного потенціалу в розвитку сільських територій та визначено засади здійснення інноваційно-інвестиційної активності. Запропоновано напрями активізації інноваційно-інвестиційного розвитку сільських територій, першочерговим з яких є формування політики інноваційного, підвищення інвестиційної привабливості та формування відповідного інфраструктурного забезпечення.

Ключові слова: сільські території, децентралізація, потенціал розвитку, інноваційно-інвестиційний процес, інфраструктурне забезпечення.

Постановка проблеми. Україна – аграрна держава, в якій сільське населення складає 31% наявного населення, а сільськогосподарські угіддя – 70% земельного фонду країни, а забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни в цілому прямо залежить від розвитку сільських територій, спрямованого на стабільне зростання сільськогосподарського виробництва, поліпшення умов праці та проживання сільського населення, збереження природного середовища [1].

Питання розвитку сільських територій серед науковців та державних управлінців піднімається постійно, а в останнє десятиліття набуло особливої пріоритетності у розвитку вітчизняної економіки. Зокрема, Угода про асоціацію України з ЄС передбачає розвиток сільських територій, насамперед: сприяння взаємному розумінню політик розвитку сільських територій; обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики розвитку сільських територій; обмін дієвими практиками щодо управління розвитком сільських територій, які б сприяли зростанню економічному добробуту сільських громад. Крім того, у 2015 р. було схвалено Концепцію розвитку сільських територій [2], яка визначала пріоритетні напрями розвитку сільських територій та дозволяла сформувати механізми функціонування аграрного та сільськогосподарського сектору в умовах вільної торгівлі з ЄС. Основними завданнями Концепції є забезпечення до 2025 року: диверсифікації

економічної діяльності; збільшення рівня реальних доходів (як від сільськогосподарської діяльності, так і несільськогосподарської); досягнення гарантованих соціальних стандартів і покращення умов проживання сільського населення; забезпечення охорони навколишнього середовища, збереження, ефективне використання та відновлення природних ресурсів у сільській місцевості; розширення можливостей територіальних громад села, селища з метою ефективного управління та розв'язання наявних проблем та ін.

Сприяє покращенню соціально-економічного стану сільських територій також мала реформа децентралізації – яка спрямована на реалізацію передачі частини адміністративних повноважень з центрального рівня та розширення повноважень органів місцевого самоврядування, основи якої закладені у Концепції реформи місцевого самоврядування и територіальної організації влади [3].

Проте ці спроби трансформації не принесли очікуваного підвищення добробуту. Нині сільські території знаходяться в стані тотальної рецесії: відбувається погіршення стану природних ресурсів та екологічної ситуації, занепадає інженерна та соціальна інфраструктура, система соціальних послуг (медицина, культура, дошкільна освіта) та сфера побуту, знижується людський потенціал, погіршуються демографічні показники, процвітає безробіття й бідність, що стимулює трудову міграцію та від'їзд молоді із села, спричиняючи «вимирання» сільських територій [4]. Тому вважаємо актуальною необхідність дослідження потенціалу та чинників розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

©Петрецький І.І., аспірант кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Окремі аспекти розвитку сільських територій України в умовах децентралізації влади досліджено у працях С. Белея [7], О. Войтика [8], Готри В.В. [9], М. Дихи [10], Д. Костюченка [4], М. Плетнікової та В. Россохи [6], І. Черевка [5] та інших науковців. Разом із тим, попри значну кількість наукових розвідок щодо особливостей та перспектив функціонування сільських територій в Україні, мало визначеним залишається питання потенціалу розвитку сільських територій, який формується у ході реформи децентралізації.

Мета статті є аналіз потенційних можливостей розвитку сільських територій України, що виникають в умовах проведення реформи з децентралізації. Досягнення мети статті передбачає вирішення наступних завдань:

- визначити проблеми розвитку сільських територій, що потребують негайного вирішення;
- дослідити інституціональні складові реформування управління розвитком сільських територій в умовах децентралізації влади;
- сформулювати пропозиції щодо сільського розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Складність розвитку сільських територій пов'язана із низкою обмежень системного та структурного характеру, зокрема [2; 5]:

- відсутність комплексної послідовної державної політики, спрямованої на розвиток сільських територій з урахуванням їх проблем та перспектив розвитку та низька ефективність органів місцевого самоврядування;
- недостатність державної фінансової підтримки існуючих програм сільського розвитку; слабкість систем кредитування та інвестування в розвиток сільських територій;
- низький рівень соціальних та економічних послуг на селі;
- низький рівень якості та доступності первинної медичної допомоги;
- низький рівень диверсифікації економіки сільських територій;
- низький рівень рентабельності та конкурентоспроможності малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, низький рівень кооперації на селі;
- низький рівень технічного оснащення сільськогосподарського виробництва та

нехтування екологічними вимогами у процесах виробництва;

- обмеженість можливостей сільського населення для підвищення рівня своїх доходів та низький рівень підприємницької ініціативи та відсутність умов для розвитку альтернативних напрямів підприємництва та їх подальшої диверсифікації на сільських територіях;

- відсутність знань та навиків територіальних громад до ініціювання та участі у проектах місцевого розвитку;

- низький рівень інформаційної підтримки для ефективного функціонування громад та створення позитивного іміджу, урахування особливостей і переваг розвитку сільських територій;

- обмеженість ресурсів для розв'язання проблем сільського розвитку, та ін.

Передбачається, що забезпечити належні умови праці й проживання людей у сільських поселеннях покликана саме реформа децентралізації, оскільки у межах існуючої системи й технологій державного управління «зверху–вниз» протягом тривалого періоду вирішити ці проблеми не вдалося. Саме тому система державного і громадського управління, яка формується на засадах децентралізації та подальшого розширення повноважень місцевого самоврядування та ОТГ повинна включати організаційно- економічні механізми макроекономічного попиту та сприяти розвитку територіально самоврядування й галузевого управління комплексним розвитком сільських територій [6, с.43].

Відтак, децентралізація влади має забезпечити розширення повноважень сільських громад, що в першу чергу сприятиме: розвитку самоврядності місцевого управління; посиленню відповідальності за результати діяльності та стан розвитку місцевих громад; прозорості та відкритості щодо розробки та прийняття рішень у громадах; активнішому залученню ресурсів громади для реалізації різноманітних проектів соціально-економічного розвитку сільської території [7].

Унаслідок цього, на наш погляд, децентралізаційні зміни сприятимуть активізації процесів управління територіальними громадами з метою задоволення їх потреб та створюють цілий спектр можливостей для забезпечення розвитку сільських територій (табл. 1).

Потенційні можливості розвитку сільських територій в умовах децентралізації

Потенціал	Характеристика
Управлінський	Розширення повноважень місцевого самоврядування.
	Самостійне встановлення цілей трансформації сільських територій та складання відповідних програм розвитку.
	Спрощення адміністративних процедур та зменшення бюрократії й корумпованості.
	Відхід від ідей патерналізму в управлінні розвитком сільських територій.
Соціально-економічний	Розуміння соціокультурних та історичних рис певної місцевості, які впливають на характер та організацію фінансово-господарської діяльності у її межах, визначають ринкову поведінку населення та суб'єктів господарювання.
	Можливість здійснення масштабних проектів, заснованих на засадах муніципального, регіонального та міжнародного співробітництва, державно-приватного партнерства.
	Сприяння покращенню надання соціальних послуг (освітніх, медичних, дошкільної освіти) за рахунок соціального партнерства.
	Зміна свідомості громадян щодо власної відповідальності як за майбутній добробут територій, так і власний.
Ресурсно-виробничий	Знання рівня забезпеченості природними, трудовими, фінансовими, інтелектуальними та іншими ресурсами.
	Розвиток інфраструктурного забезпечення промисловості та агровиробництва та формування робочих місць.
	Збільшення місцевих бюджетних ресурсів, що можуть бути використані для підтримки бізнесу, розширення місцевого виробництва та диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання сільської території.
Інноваційно-інвестиційний	Формування сприятливого середовища для ведення інноваційної активності за рахунок створення нових кластерів, стратапів, технологічних парків у сферах, що характеризуються найвищими показниками розвитку або ж мають достатню здатність до зростання за умов відтворення капіталу.
	Підвищення привабливості сільських територій для інвесторів за рахунок спрощення податкового навантаження, фінансової підтримки інноваційних проектів з місцевих бюджетів та коштів приватного сектору тощо.

Джерело: сформовано автором.

Тому в умовах децентралізації в Україні пріоритетного значення набуває стимулювання інноваційних напрямів розвитку сільських територій з урахуванням наявного на місцевому рівні ресурсного потенціалу; орієнтація на комплексний розвиток внутрішнього ринку, стимулювання кооперації та інтеграції; пошук «точок зростання» на місцевому рівні, залучення дієвих інструментів їх розкриття [8]. Проте для стимулювання позитивних змін на рівні територій, визначальним в сучасних умовах господарювання вважаємо комплекс інноваційно-інвестиційних процесів, які є нерозривно пов'язаними. Оскільки перехід до інноваційного типу розвитку регіонів неможливий без залучення інвестицій, тоді як інвестиційна діяльність визнає ріст ефективності діяльності через запровадження удосконалених або нових методів управління, нової техніки та технології, розвитку людського капіталу та генерування нових знань.

У цьому контексті слушними вважаємо ідеї М.В. Дихи [11], про те, що «інвестиційні та інноваційні процеси слід розглядати не окремо, а у комплексі, який складається з двох взаємопов'язаних та взаємовпливаючих блоків: інвестиційного та інноваційного... Адже саме таке поєднання дозволить з одного боку, здійснювати фундаментальні і прикладні дослідження, розробляти нові технології та формувати систему акумулювання і пошуку інноваційних ідей, а з іншого, – здійснювати пошук капіталу, інвестиційних проектів з метою впровадження цих ідей у виробництво».

Відтак, інноваційно-інвестиційні процеси в межах сільських територій мають істотне значення, адже стимулюють підприємницьку активність, дозволяють освоювати та створювати нові технології, активно розширювати та диверсифікувати виробництво, збільшувати прибуток, оновлювати основні засоби, сприяти притоку капіталу в сільські громади, створювати

краще соціально-економічне середовище тощо. Тому першочерговим завданням є активізація інвестиційно-інноваційних процесів, що реалізується шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату та прозорості відносин в інноваційній та інвестиційній діяльності, створенням умов для пошуку внутрішніх інвестиційних ресурсів, прискоренням розвитку науки і освіти, формування інноваційних центрів, залучення місцевої влади та бізнесу. Це, можливо за рахунок:

- реалізації на місцях плану національної інноваційної політики та регіональної інноваційної стратегії;
- співробітництва та міжтериторіальної та міжрегіональної кооперації технологічних та індустріальних кластерів;
- участь у спільних технологічних і наукових проектах та пошукових наукових дослідженнях із залученням наявних у межах сільської ресурсів;
- оптимальне використання бюджету сільських територій для забезпечення інноваційного економічного розвитку;
- узгодження роботи центральних органів влади, відповідальних за розвиток і реалізацію національної наукової та інноваційної політики (міністерств, національних агентств) із місцевими адміністраціями тощо;
- активної позиції місцевого малого та середнього бізнесу, що досягається за рахунок політики сприяння за рахунок пільгового оподаткування, кредитування тощо.

В умовах децентралізації закладено інституційні основи для розширення здатності сільських територій до інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема формування поля можливостей для залучення замовників, інвесторів та виробників інноваційної продукції, проте допоки адміністративно-територіальній устрій та система державного управління перебуває у стадії трансформації їх практична реалізація на практиці пов'язана з низкою проблем:

1. Виникнення конфліктних ситуацій: оскільки процес об'єднання сільських територіальних громад не завжди відбувається за принципом добровільності; розрізненими є політичні погляди; розбіжними є бачення та наміри щодо стратегій розвитку сільських територій.

2. Неузгодженістю та суперечливістю дій з боку обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, що знижують можливості розвитку сільської території.

3. Мінімальний або нульовий ефект від об'єднання сільських громад, у випадку об'єднання економічно слабких територій з недостатнім потенціалом для розвитку.

4. Переважання особистих інтересів та відсутність інтересу і відповідальності щодо економічного і соціального розвитку сільської території у представників місцевого бізнесу та членів територіальних громад.

5. Формальний характер процесу децентралізації, яка не несе реальних змін для сільських територій [7].

Водночас, час вважаємо, пропри зазначені виклики, наразі склався найкращий час для формування політики інноваційно-інвестиційного розвитку сільських територій, які перебуваючи у процесі трансформації лише вибудовують стратегію свого зростання. Переконані, що вибір інноваційного розвитку та посилення інвестиційної привабливості сільських територій як пріоритету діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування, спрятиме розкриттю потенціалу сільських територій (табл. 1) та гарантуватиме сталий їх розвиток, відповідно до цілей, вказаних у Концепції розвитку сільських територій та проекті Розпорядження КМУ «Про розвиток сільських територій до 2030 року». Проте інноваційно-інвестиційні процеси вимагають формування належного інфраструктурного забезпечення – сукупності матеріальної бази, систем і служб, необхідних для здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснене у статті дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки:

- розвиток сільських територій – актуальна проблема для України, адже попри їх значення для національної економіки та декларативні спроби державної влади покращити соціально-економічне становище сільських територій, спостерігається їх рецесія, що супроводжується низкою економічних, соціальних, екологічних та демографічних проблем;

- сприяти розвитку сільських територій повинна реформа децентралізації, яка актуалізує потребу оптимального вибору пріоритетів та структури господарської діяльності. Перед місцевими громадами та їх самоврядними органами постає відповідальність за ефективне розпорядження наявними у межах сільських територій ресурсів, а також формування сприятливого бізнес-клімату для стимулювання розвитку території;

- за умов інституційних змін при децентралізації влади та ефективного місцевого

управління перед сільськими територіями відкриваються значний управлінський, соціально-економічний, ресурсно-виробничий та інноваційно-інвестиційний потенціал;

- найважливішим для розвитку сільських територій є активізація інноваційно-інвестиційних процесів, що стимулюватиме підприємницьку активність, дозволить створювати та впроваджувати нові технології,

активно розширювати та диверсифікувати виробництво, збільшувати прибуток, оновлювати основні засоби, сприяти притоку капіталу в сільські громади, створювати краще соціально-економічне середовище тощо. Проте умовою цих реалізацій цих процесів є необхідність формування відповідного інфраструктурного забезпечення, що, відповідно, обумовлює перспективи подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Проект Розпорядження КМУ «Про розвиток сільських територій до 2030 року»: URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkraini-proSkhvalenniaKontseptsiiSil'skogoRozvitkuDo2030-Roku->
2. Концепція розвитку сільських територій: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України №333-р від 01.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
4. Костюченко Д.Л. Розвиток сільських територій в Україні: проблеми та перспективи. Ефективна економіка. 2017. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5556>.
5. Черевко І. Проблеми і перспективи розвитку сільських територій в Україні. Аграрна економіка. 2012. Т. 5. № 3-4. С. 95-100.
6. Россоха В., Плотнікова М. Розвиток сільських територій України в умовах децентралізації управління: стан, проблеми, перспективи. *Економічний дискурс Міжнародний науковий журнал Випуск 4*. 2018. С. 41-53.
7. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503>.
8. Войтик О. Особливості державного управління регіональним розвитком: теоретичні аспекти. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017, Вип. 1(32). С. 21-26.
9. Готра В.В. Вплив процесу децентралізації на розвиток сільських територій/ В.В. Готра, А.Я. Ковач // Науковий вісник УжНУ. Серія: «Економіка». Вип. 1 (57). – Ужгород, 2021. С. 30-38.
10. Диха М.В. Інвестиційно-інноваційна стратегія як взаємоузгоджена система розвитку економіки країни. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 27-32.

REFERENCES

1. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2021). Pro rozvytok sil'skykh terytorii do 2030 roku [On Rural Development until 2030]. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkraini-proSkhvalenniaKontseptsiiSil'skogoRozvitkuDo2030-Roku->. [in Ukrainian].
2. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2015). Kontseptsiia rozvytku sil'skykh terytorii [The concept of rural development]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
3. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2014). Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlyady v Ukraini [On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
4. Kostuchenko, D.L. (2017). Rozvytok sil'skykh terytorii v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Rural development in Ukraine: problems and prospects]. *Effective Economy – Efektyvna ekonomika*, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5556>. [in Ukrainian].
5. Cherevko, I. (2012). Problemy i perspektyvy rozvytku sil'skykh terytorii v Ukraini [Problems and prospects of rural development in Ukraine]. *Agrarian Economy – Ahrarna ekonomika*, 5, 3-4, 95-100 [in Ukrainian].
6. Rossokha, V., & Plotnikova, M. (2018). Rozvytok sil'skykh terytorii Ukrainy v umovakh detsentralizatsii upravlinnia: stan, problemy, perspektyvy [Development of rural areas of Ukraine in terms of decentralization of management: status, problems, prospects]. *Economic Discourse. International Scientific Journal – Ekonomichniy diskurs. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*, 4, 41-53 [in Ukrainian].
7. Belei, S.I. (2021). Rozvytok sil'skykh terytorii v umovakh detsentralizatsii [Development of rural areas in terms of decentralization]. *Efektyvna ekonomika*, 1. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503> [in Ukrainian].

8. Voityk, O. (2017), „Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia rehionalnym rozvytkom: teoretychni aspekty [Features of public administration of regional development: theoretical aspects]. Public administration and local unicity – Drzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, 1(32), 21-26 [in Ukrainian].
9. Hotra, V. (2021). Vplyv procesu decentralizatsiyi na rozvytok sil'kykh [The impact of the decentralization process on the development of rural areas]. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: "Economics". – Naukovy'j visny'k UzhNU. Seriya: «Ekononika», 1 (57), 30-38 [in Ukrainian].
10. Dykha, M.V. (2013). Investytsiino-innovatsiina stratehiia yak vzaiemouzghodzhena systema rozvytku ekonomiky krainy [Investment and innovation strategy as a mutually agreed system of economic development of the country]. Innovative economy – Innovatsiina ekonomika, 1, 27-32 [in Ukrainian].

Отримано 23.02.2022